

POLGÁRI JOG

KÖZGAZDASÁG ÉS PÉNZÜGY

A jog elhajlása az élettől.*)

Irta *Vladár Gábor.*

I. Előrebocsátom, hogy igénytelen fejtegetéseim során a jogon nem valami elvont eszmei jogot, észjogot vagy természet-jogot értek, hanem a valóságos, a hatályban lévő jogot, az úgynevezett *pozitív* jogot.

Nem csodálkozom, ha ez után a kijelentés után azt a szemrehányást kapom, hogy előadásom címe paradoxon. Ha ugyanis a pozitív jognak léttani eleme az, hogy él, akkor nem lehet beszélni olyan pozitív jogról, amely az élettől elhajlott. A pozitív jog az életben van és benne is az élet van. Valóban megérdemelném a szemrehányást, ha előadásomnak címe azt jelentené, hogy a jognak az élettől elszakadását valami állandó vagy legalább is olyan állapotnak tartanám, amely állandóságra igényt tarthat. Ellenkezően! Az ilyen szakadást rendellenes, beteges állapotnak tartom és igénytelen fejtegetéseim épen abban fognak kicsúcsosodni, hogy mind a jogalkotásnak, mind a jogszabályalkalmazásnak, mind a jogtudománynak állandóan örködnie kell azon, hogy a jog és az élet között szakadás ne keletkezzen, s ha mégis a szakadás beállott, azt mielőbb megszüntesse.

Miképen állhat elő szakadás az élet és a jog között? Ez a folyamat mind *mennyiség*, mind *minőség* szerint különböző lehet. Mennyiség szerint különböző lehet a szakadás ahhoz képest, hogy a jog egész területére, vagy csak egyes területeire, vagy egyes jogintézményekre, vagy a jogintézmények körén belül is csak egyes részekre terjed ki. Minőség szerint pedig különböző lehet a szakadás ahhoz képest, hogy a jog tartalma tekintetében vagy pedig a jognak külső megnyilvánulása, rendszere vagy formája tekintetében mutatkozik.

Példákkal kísérlem meg a szakadás különböző eseteinek megvilágítását.

II. A *római jog* a római élet joga volt. A római élet a ró-

*) Szerzőnek a Nemzeti Klubban az 1938. évi február hó 23. napjának estéjén tartott előadása.

mai jog keretei között folyt, viszont a római jog derekas része volt a római kultúrának. A népvándorlás vihara elsöpörte a római életet. A római élet romjain felépült új világ, a keresztény-barbár világ életviszonyainak a római jog többé nem felelt meg; meg kellett szünnie és valóban meg is szűnt, csupán azon a vékony fonálon tengette életét, amelyet a római jog tanításával az egyház iskoláiban szőttek tovább és azon a vékony fonálon, amelyet az egyház belső életére vonatkoztatva ázzal a középkori paroemiával fejeztek ki, hogy „ecclesia vivit lege Romana“. A XII. században, a tudományos gondolkodás újrábredésének korában Irnerius a bolognai egyetemen elkezdte a római jog tanítását s a római jog tanítása még ebben az évszázadban az összes egyetemeken általánossá lett. A német császárok szívesen látták és támogatták ezt a folyamatot, mert a római jog kedvezett a császári mindenhatóság gondolatának és a római jog újjáéledésétől a római-német császárság eszméjének megerősödését is várták. Hosszú évszázadokon át azonban a római jog nem lépett ki a tudományos és az iskolai művelés kereteiből. A ratio scripta (raison écrite) volt az élőjoggal a lex Barbarorum-mal, a lex sine ratione-vel, a megvetett, kigúnyolt asinium-mal szemben. Lassankint azonban mégis, mesterkélt úton a fejedelmi udvarokból rátelepedett az életre. Ennek a folyamatnak a legfőbb magyarázata a középkori partikularizmusban volt. A sok, száz meg száz fejedelmi udvarban ugyanis szívesen alkalmazták a római jogon kiművelt jogtudósokat. Ezek felülről mind a kormányzatban, mind az igazságszolgáltatásban ráerőszakolták az életre a római jogot. A XVI. században már befejezettnek lehet tekinteni a római jog recepcióját Európának összes latin államában és Németországban is. Valami csodálatos és szinte érthetetlen jelenség, hogy pusztán a tudomány és pusztán a fejedelmi udvarok útján rá tudták kényszeríteni az ezer éve megszűnt római élet jogát arra a késői keresztény középkorra, amely merőben más volt, mint az ezer év előtt megszűnt római élet. Nem kell bővebben fejtegetnem, hogy e között és a valóságos élet között óriási szakadék tátongott. A római jognak egyik legkitűnőbb művelője és rajongója, *Savigny* Frigyes Károly a római jog középkori történetéről írott művében szemléltetően tárja elénk ennek a szakadéknak a mélységét.¹⁾ Az élénk fejlődésnek indult szokásjog és jogtudomány igyekezett ugyan a szakadékot áthidalni, de megszüntetni nem tudta. Megkezdődött az évszázados harc a romanisták és a germanisták között. A harc a romanisták teljes győzelmével végződött; a XVIII. század végén megalkotott porosz Landrecht, a XIX. szá-

¹⁾ Geschichte des römischen Rechtes im Mittelalter, Heidelberg. 1034—1051. III. k. 32. és 33. §.

zad elején megalkotott osztrák polgári törvénykönyv és a XIX. század végén hatálybaléptetett német polgári törvénykönyv egyaránt a római jog eszmevilágából épült fel. Csak legújában, az úgynevezett harmadik birodalomban jutott győzelemre a germanista álláspont, most azonban a minden szélsőséget jellemző egyoldalúsággal. A túlzás abban a téves feltevésben van, hogy korunk bonyolult életviszonyainak jogi szabályozásában mellőzni lehetne a római jog kiművelt rendszerét. *Schlegelberger* Ferenc birodalmi államtitkárnak, a német kodifikáció vezetőjének a múlt év elején Heidelbergben tartott, nagy feltűnést keltő értekezése²⁾ nem győzött meg arról, hogy a német jog rendszerét a római jogrendszernek elvetésével ki tudnák építeni. Helyesen állapította meg *Grosschmid Béni*, hogy „miként a görögöt az emberben rejlő művészeti érzék, azonképen szemelte ki a római a gondviselés a jogeszme nagy mesterévé“.³⁾ Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a római jog rendszerét ne lehetne és nem kellene nemzeti tartalommal megtölteni.

Kissé hosszasan időztem a római jog recepciójának folyamatával, de a legjellemzőbb példának tartom annak megvilágítására, hogy miképen támadhat szakadék egy nemzet élete és egész jogrendszere között.

Hasonló nagy szakadék keletkezése mutatkozik korunkban is *Törökországban*. Érthetetlen jelenség, hogy Törökországnak épen a háború utáni nagy nemzeti újjáéledésével egyidejűen szüntették meg a török nemzeti jogot és léptettek életbe nyakra-főre mindenféle külföldi törvénykönyveket. Nem ismerem közelebbről a török életviszonyokat, de elképzelhetetlennek tartom példának okáért azt, hogy a zürichi, a genfi és általában a magas műveltségi színvonalon álló svájci életre szabott kötelmi jog megfelelhessen a kisázsiai kurdok életviszonyainak. Rettenetes szakadéknak kell ott lennie a jog és az élet között. Bár sok bajt okoztak nekünk, — az én családomnak is épen tíz tagját vágták le Mohácsnak mezején, — mégis őszintén sajnálom szegény törököket, valahányszor azt olvasom, hogy kormányzatuk le-letépi egy-egy nemzeti bélyegüket, hogy átültesse hozzájuk minden átmenet nélkül a nyugateurópai civilizációt és ezzel együtt a nemzetközi műveltség sokmindenféle szemétjét. De nézzünk szét a magunk pertáján!

Az 1848-as törvényalkotás megszüntette a királyi adományrendszert, az úrbériséget és az ősiséget. Amint az Országbírói Értekezleten *Tóth Lőrinc* kifejtette,⁴⁾ az ősiség megszüntetésével,

²⁾ Abschied vom BGB. Vortrag gehalten in der Universität zu Heidelberg am 25. Januar 1937. Verlag Franz Vahlen. Berlin.

³⁾ Grosschmid Béni: Jogszabálytan. Budapest, 1905. 6. l.

⁴⁾ Ráth György: Az Országbírói Értekezlet. Pest, 1861. I. k. 17. l.

amely nemcsak öröklési jogunknak a legderekasabb része volt, de át- meg átszötte a magyar jog egész területét, megszűnt a magyar jognak legalább fele. Az úrbériség és a királyi adományrendszer eltörlésével a régi magyar jognak szintén hatalmas területei váltak fehér lapokká. Ez még nem lett volna baj. Az ürességet, a fehér lapokat az élet, a bírói gyakorlat lassan betöltötte volna; a reánk szakadt alkotmányellenes uralom azonban az 1852. évi novemberi ösiségi nyiltparancssal az 1853. évi május hó 1. napjával hatályon kívül helyezte a magyar magánjognak még megmaradt részeit is és hatálybaléptette az osztrák polgári törvénykönyvet minden tartozékaival együtt. Ennél vakmerőbbet szinte elképzelni sem lehet! Egy tollvonással szinte egyik napról a másikra kidobni a nemzetnek kilenc évszázad alatt kialakult történelmi fejleményű jogát és helyébe ültetni egy attól merőben idegen jogrendszert, valóban minden képzeletet meghaladó vakmerőség volt! Még nyolc évvel utóbb is, az Országbírói Értekezletnek engesztelékenyebb hangulatában is elkeseredett kifakadások hangzottak el a bécsi kormányzatnak e miatt az erőszakos ténye miatt. Még az egyébként túlzottan óvatos s a kelleténél megfontoltabb *Deák Ferenc* is úgy nyilatkozott, hogy az oktrojizott német jog gyűlöletessé lön még azokban a részeiben is, amelyeket talán magunk is vállaltunk volna, gyűlöletessé lön a hatalománál fogva, amely azt ránk erőszakolta és a módjánál fogva, ahogyan azt tette.⁵⁾ A szakadékot, amely a magyar élet és a német jog között megvolt, nem is sikerült áthidalnia az osztrák kormányzatnak, noha bőségesen hozott át osztrák és cseh kertészeket, hogy az új palántát ápolják és legfőbb gondozását is a királyi Kúria megszüntetésével a bécsi Oberster Gerichtshof-ra bízta. *Széher Mihály* ügyvéd, aki megalkuvást nem ismerő izzó hazafiságával az Országbírói Értekezletnek egyik kimagasló tagja volt, élénken tárta fel azt a tengernyi nehézséget, amely miatt a német jog a magyar talajban nem gyökeresedhetett meg. Annyit azonban ő is megengedett, hogy a nyolc év végén az októberi diploma a német jogot már valamiféle kerékvágásban találta.⁶⁾ Szerény megítélésem szerint végzetes hiba volt, hogy az Országbírói Értekezlet nem foglalt el radikálisabb álláspontot a reánk erőszakolt idegen joggal szemben, mert túlzott megfontoltságával és türelmével nyitva hagyta a kapukat annak a befolyásnak, amely a következő évtizedekben aannyira kiforgatta a még megmaradt magyar jogot is sarkaiból és amely a múlt század végén megalkotott magyar polgári törvénykönyv tervezetében tetőpontjára jutott.

III. A jog egész területére kiterjedő szakadás megvilágítá-

⁵⁾ U: u. II. k. 291. l.

⁶⁾ U. o. I. k. 28. l.

sára felhozott három példa ismertetése után rátérek egy-két olyan példának a tárgyalására, amely a jogrendszer egy-egy területén előállott szakadást világít meg.

Különösen kiváló egyetemi tanárunknak, *Kuncz Ödönnek* a szellemes és egyúttal mélyenjáró előadásai és tanulmányai nyomán közismert az a szakadás, amely a *részvénytársaságok élete és a részvénytársasági jog között* fennáll. Kereskedelmi jogunk szerint a részvénytársaság ügyeit az igazgatóság intézi; az életben azonban az igazgatóság nem egyéb, mint pusztán kísérete a teljhatalmú igazgatónak és táborkarának. A kereskedelmi jog szerint az igazgatóságnak és általában a részvénytársaság ügyvitelének és üzletvitelének ellenőrzője a felügyelőbizottság. Az életben azonban a felügyelőbizottság tisztességes intézménye éppúgy nem ellenőrzője az igazgatóságnak, mint ahogyan a búzavirág (*centaurea cyanum*) nem virágja a búzának és csupán annyi köze van a búzához, hogy többnyire a rozs között terem. De felesleges tovább időznöm a részvénytársasági jog körében, közismert, hogy részvénytársasági jogunk valóságos lelőhelye a hazug helyzeteknek.

Ugyancsak a hitelélet köréből hozhatom fel a *mezőgazdasági váltóhitel elhajlását a váltójog szigorától*.

Szigorú közigazdasági és jogi szempontból váltókibocsátás alapjául csak a zöldhitel, a hízalási hitel vagy más olyan mezőgazdasági termelési hitel szolgálhatna, amelyet a gazdának termelési célra nyújtanak, amelynek a visszafizetésre szolgáló értéket a gazda épen a hitelezés következtében elősegített termelési folyamatból a lejárat napjára biztosan előteremtheti. Még az ilyen helyes gazdasági elgondoláson alapuló mezőgazdasági váltó sem teljesen egyenértékű a kereskedelmi váltóval. A mezőgazdasági váltó irányában mintha a Nemzeti Bank statutumai-ban is bizonyos tartózkodás jutna kifejezésre akkor, amikor a statutumok mezőgazdasági váltók leszámítását csak annyiban állítják be a Nemzeti Bank üzleti tevékenységébe, amennyiben a Jegybank likvidálásával összeegyeztethető.⁷⁾ Ebből a tartózkodásból az a megfontolás csendül ki, hogy a gazda termelésének sikere a természeti erők kiszámíthatatlan játékától függ. Nem is beszélnek az 1928. évben csúcspontjára jutott konjunktúrális idők rövidlejáratú mezőgazdasági hiteleiről, amelyek az orthodox közigazdasági felfogás bírálatát nem állják ki, de már a háború előtti hiteléletben is mutatkoztak olyan jelenségek, amelyek a váltóhitel helyes közigazdasági felfogásával nehezen voltak összeegyeztethetők. A háború előtt is folyósítottak váltó-

⁷⁾ Az 1924: V. törvénycikkhez mellékelt bankstatutumok 58. cikke.

hitelt ingatlan vételárának kifizetésére, osztályegységben vállalt kötelezettségek teljesítésére, örökösödési illeték kifizetésére, etc., etc. Az ilyen váltó a dolog természeté szerint csak alakilag volt visszleszámitolási anyag, érdemileg nem lehetett az, mert hiszen a váltókötelezett a váltó lejáratára nem a váltó kifizetését ígérte, hanem legfeljebb a kamatfizetést és a váltó prolongációját. Mégis, ez a váltóanyag is belejutott a visszleszámitolásba.⁸⁾ Addig, amíg gazdasági életünkben pénzbőség volt, a káros következményeket részben enyhítette az, hogy amikor a visszleszámitoló intézetnek nem állott módjában a váltóhitel prolongálása, a gazda más intézetnél új kölcsönt vehetett fel, az új kölcsönből kifizethette a váltótartozását és ezzel a játék újra kezdődhetett. Mihelyt azonban a pénzbőség megszűnt, a bajok nyomban kiütköztek, a helytelen alapokra fektetett hitelelet kénytelen volt a váltói szigorral és általában a váltójoggal össze nem egyeztethető „mobilizációs váltók“ rendszerére áttérni. Nem kell bővebben fejtegetnem, hogy a váltójog és a gazdasági élet között támadt ebből az erős szakadékból erednek jórészt azok a súlyos bajok, amelyekkel a gazdaadósságok rendezése körében küzködünk.

Egy másik, ugyancsak a hitelelet körében jelentkező, de kisebb térre elhatárolt szakadék az, ami a jelzálogjogi törvényünk 70. §-ával intézményesített *keretbiztosítéki jelzálogjog körében* mutatkozik. Az említett §. értelmében a keretbiztosítéki jelzálogjogot csak a hitelezési jogviszonynak vagy a hitelezési jogviszony megfelelő részének átruházásával és egyszersmind a hitelbiztosítéki okiratnak teljes vagy részbeni átadásával lehet átruházni. A vidéki intézetek a hitelkeretben keletkező váltókat továbbadták a visszleszámitoló intézeteknek, anélkül, hogy a törvény követelményeinek megfelelően a hitelbiztosítási jogviszonyt és a hitelbiztosítéki okiratot is átruházták volna. Ennek a mulasztásnak érthető okai vannak azokban a nehézségekben, amelyeket a gyakorlati élet nem igen tudott volna elviselni. Ilyen módon a visszleszámitoló intézetek a váltóhitel biztosítékául szolgáló jelzálogjogot nem szerezték meg. Nagy baj lett ebből akkor, amikor a vidéki intézet nehézségbe jutott és a jelzálogjog átruházásának a csőd, illetőleg a kényszeregyességi jogszabályok következtében utólag már nem lehetett helye. Az élet és a jog között ilymódon támadt szakadékot hirtelen rendeletalkotással⁹⁾ kellett valamiképen betönni.

Csak futólag mutatok rá arra az elhajlásra, amely *az in-*

⁸⁾ Igen világosan írja le ezt a folyamatot Rassay Gyula: „A bankok szerepe az európai hitelválságban“ címmel írt értekezésében, a Közgazdasági Szemle 1933. évi 6—7. számában.

⁹⁾ 10.888/1934. M. E. számú rendelet.

gatlanátruházás körében támadt a telekkönyvi jog és az élet között. Az osztrák polgári törvénykönyvnek az Országbírói Értekezlet 21. §-ával fenntartott 441., 425. és 431. §-a értelmében adásvevési szerződés alapján ingatlan tulajdonjogát csak telekkönyvi bejegyzéssel lehet megszerezni. Ezzel szemben az életben ingatlanokat adtak-vettek telekkönyvi bejegyzés nélkül is. Az életnek és a jognak ezt a széthajlását részben azzal kellett megszüntetnünk, hogy a bírói gyakorlat megalkotta a telekkönyvön kívüli szerzés jogcímvédelmét, a jogszabályalkotás pedig mostmár igen messzemenően kénytelen volt elismerni a tényleges birtoklás alapján a tulajdonszerzés lehetőségét. Az élet felfogása szerint, különösen a falusi nép felfogása szerint ugyanis nem az a lényeges, hogy mit irkálnak a telekkönyvi irodákban, hanem az a lényeges, hogy mi történik a valóságos életben. Az ingatlant megvettem, a vételárat kifizettem, az ingatlant birtokba vettem, ennél erősebb jogszerzés nincsen!

Az 1918. évben nagyszigorúan kimondtuk egy rendeletben,¹⁰⁾ hogy az *ingatlan elidegenítésére vonatkozó jogügylet* csak úgy érvényes, ha írásba foglalják. Még nem is telt el egy évtized sem, a kir. Kúria — igen helyesen — bentrekeszti a bár csak szóval megkötött adásvételi ügyletben azt a vevőt, aki a jó konjunktúrák idejében drága pénzen vett ingatlant, s mikor az ingatlan értéke lezuhant, szabadulni akart az ügylettől, mert hiszen azon a vételári összegen, amelyet az ügylet semmissé nyilvánítása következtében az eladótól in integrum restitutio címén visszakaphatott volna, kétannyi ingatlant is tudott volna szerezni.¹¹⁾

Órák hosszáig folytathatnám a példák felsorolását, de azt hiszem, az imént ismertetett példakkal is kellően megvilágítottam, hogy miképpen szakadhat el a jog tartalmában az élettől. A példáknak pusztá ismertetése is talán egymagában elegendő azoknak a veszedelmeknek a feltárására is, amelyek ezekből a helyzetekből keletkeznek. Jogbizonytalanság, a valóságos élet és a jogi helyzet összekuszáltsága, a gazdasági élet megrendülése, különösen a hitelélet bizonytalansága, a jog kötelező erejébe vetett hit megrendülése követi nyomon az efféle szakadásokat.¹²⁾ Áttérek ezek után azoknak a helyzeteknek megvilágítására, amikor a jog külső megjelenési formája és az élet között támad szakadék.

¹⁰⁾ 1420/1918. M. E. számú rendelet.

¹¹⁾ Kúria, 1933. III. 2. P. VI. 1937/1931. Magánj. Dtár. XXVI. k. 122. eset.

¹²⁾ A magyar jogrendszernek nagy értéke a szokásjog kimagasló szerepe, mert a szokásjog könnyebben simul az élethez, a szakadásokat hamarabb betölti.

IV. Mit értek a *jog külső megnyilvánulási formáin*? Négy körbe foglalhatnám ezeket a jelenségeket. Az első körbe soroznám *az egyes embernek azokat az akaratnyilvánításait*, amelyeknek jogi vonatkozásai vannak. Mert hiszen az egyes ember akkor, amikor jogi vonatkozású akaratát nyilvánítja, különösen jogügyletekben, akár tudatosan, akár a nélkül, hogy tudná, alkalmazkodik a joghöz, ténykedéseiben a jog nyilvánul meg.¹³⁾ Az egyszerűbb nép körében a jognak ez a megnyilvánulása a jogi szertartásokban, a jelképekben, szólásmódokban, jogi közmondásokban jelentkezik, — a műveltebb osztályok körében pedig a jogügyleti formákban, a szerződés-formákban, az úgynevezett jogi formulárékban. A második körbe venném a szorosabb értelemben vett jogalkalmazást, *a bíraskodást és a közigazgatást*. A harmadik körbe tartoznék a *jogszabályalkotás* és végül a negyedik körbe *a jogtudomány*. Végig megyek mind a négy körön.

1. Az *egyszerű nép* jogi vonatkozású cselekvéseiben, a jogi szertartásokban, a jelképes cselekedetekben, a jogi szólásmódokban, a jogi közmondásokban a jog az étellel a légteljesebb összeforrtságban jelentkezik. A kettő között elhajlásról vagy szakadásról nem lehet szó. A foglalóadással, a kézadással, az áldomással a szerződést megkötöttnek tekintik; az aratórész tulajdonát az aratók a cégérnek a kepebe, jelesül a kepe legfelső kévéjébe, az úgy nevezett „papba“ beszúrásával szerzik meg; a „szólításra“ nemjelentkezéssel a mezőgazdasági cselédszerződést egy évre meghosszabbítottnak tekintik; azzal, hogy az építettő férj a ház oromfalára féldombormű alakjában illesztett koszorúba belevéseti felesége nevét, a telekkönyvi bejegyzésnél szilárdabban ismeri el feleségének közszerzeményi jogát. Ezekben és a falusi életnek számtalan más szokásaiban a jog az étellel teljes összeforrtságban jelentkezik.

Nem mulaszthatom el, hogy ezzel kapcsolatban fel ne hívjam társaságunk figyelmét arra a nagyjelentőségű kezdeményezésre, amely kitűnő történelemtudósunknak, *Tagányi Károlynak* nevéhez fűződik. A Néprajzi Könyvtár 1919-ben kezdődött új folyamának első számaként jelent meg Tagányi Károlynak egy nagyértékű tanulmánya a népi szokások gyűjtéséről.¹⁴⁾ Ebben a tanulmányában Tagányi Károly meggyőzően fejti ki, hogy a jogi vonatkozású népi szokások összegyűjtésének nemcsak nép-

¹³⁾ Vitéz Moór Gyula szerint: Ha a jogszabály címzettjei a jog által reájuk rótt kötelezéseket valóban teljesítik is, akkor a jog alkalmazóivá válnak. Bevezetés a jogfilozófiába. Budapest, 1925. 215. l.

¹⁴⁾ Tagányi Károly: A hazai élő jogszokások gyűjtéséről. Budapest, 1919.

rajzi, történelemtudományi, de jogtudományi szempontból is nagy jelentősége van. Hozzátehetem, hogy nagy jelentősége volna ennek a munkának jogszabályalkotás, a jog továbbfejlesztése szempontjából is. Elképesztő, hogy a mult század végén megalkották a Magyar Polgári Törvénykönyv tervezetét idegen jogrendszerre felépített elméleti alapokon a nélkül, hogy a magyar jog életével, különösen a népnek a jogéletével a legkevesebbet is törődtek volna. Az 1928. évi tervezet már igyekezett ezt a mulasztást kipótolni; ez a tervezet már jórészt a bírói gyakorlatra épült fel. Szerény véleményem szerint azonban még ez sem elegendő, mert az a bírói gyakorlat, amelyet a döntvénytárakból inkább csak a kir. Kúria ítélezésén keresztül lehet megismerni, nem teljes tükre a magyar jogéletnek. A falusi nép jogviszonyai túlnyomórésztben a járásbíróóságok és a törvényszékek ítélezésének körében maradnak. Különösen az újabb jogorvoslati rendszerünkben¹⁵⁾ ezek az ügyek a kir. Kúria ítélezése alá csak kivételesen kerülhetnek, a kir. Kúria gyakorlata tehát a falusi nép jogviszonyai tekintetében nem teljes, nem hű tükre a nép jogi felfogásának. A magam tapasztalatából tudom, hogy a népi szokásjog ismeretének hiánya milyen súlyos hátrányokkal jár. A legutóbbi években is két nagyjelentőségű törvény, jelesül a hitbizományi törvény és a telepítési törvény megalkotása során nagyon éreztük annak a hiányát, hogy a falusi élet jogi meggyőződését csak személyes és ennél fogva nem az egész ország területére kiterjedő tapasztalatokból ismertük és ilyen szűkebb körre szorított ismeretek alapján voltunk kénytelenek védekezni a falusi nép lelkétől idegen öröklési jog és házassági vagyongog megalkotása ellen. Mennyivel alaposabb és erőteljesebb lehetett volna védekezésünk, hogyha kezünkben lett volna az egész ország népi szokásjogát felölelő gyűjtemény.

A *magasabb társadalmi osztályok* közreműködésével kialakult jogi formulárekban, jogügyleti szövegekben a jognak az étellel összeforrttsága nem jelentkezik olyan mértékben, mint a falusi nép jogi tartalmú szokásaiban. Sőt ellenkezően; merem állítani, hogy ezek a formulárek az ételtől elszakadtak. Egy-két évvel ezelőtt, a zöldhittel kérdéseinek szabályozása során átvizsgáltuk egyik gabonabevásárló központunknak szerződési formuláit; nem egy olyan rendelkezésre bukkantunk bennük, amelyeknek értelmét magának a részvénytársaságnak a kiváló jogászai sem tudták megmagyarázni. A kölcsönkötelezvényeknek, az adós-

¹⁵⁾ Az 1930: XXXIV. t.-c. 4. §-a, amely osztályperben és örökösödési jogot tárgyazó perben a keresettel érvényesített jog értékét tette irányadóvá a pertárgy értékének megállapításában, továbbá a 24. és a 37. §., amely a fellebbezési, illetőleg a felülvizsgálati érték fogalmát illesztette bele a perbe, az egyszerűbb falusi nép ügyeit jórészt kirekesztette a Kúria ítélezésének köréből.

ságleveleknek szövegét a bankjogászoknak sikerült úgy kiterjeszteni és úgy összezavarni, hogy ezeknek megértése — hogy Werbőczy szavaival éljek — *supra hominis captum facultatemque videtur existere*. A biztosítási kötvények pedig, ezek az apró betűkkel nyomtatott füzetek szinte összefoglalásai az egész biztosítási jognak.

Igaz, hogy ebben nem állunk egyedül. Azok, akik ennek a rendszernek hívei, igen jó társaságra hivatkozhatnak, mert hiszen az angol jogéletben is ugyanez a helyzet. Megengedem, — de ott sincsenek túlságosan elragadtatva ettől a rendszertől. Hiszen ismeretes, hogy Dickens micsoda maró gúnnyal ír a mindent összekeverő, összezavaró jogászokról. De nemcsak a regényíró, hanem a kiváló jogtudós és bölcselő: *Jeremy Bentham*¹⁶⁾ ugyancsak szemére veti a jogászoknak, hogy irracionálissá teszik a jogot, hogy orránál fogva vezethessék és nyírassák a népet. *Wingfield-Stratford* pedig az angol kultúra fejlődéséről írott művében¹⁷⁾ kimutatja, hogy egy európai nemzet sincs annyira a jogászság papucsá alatt, mint az angol (*the most lawyerridden nation in Europe*). Az efféle eltévelyedések éket vernek a jog és az élet közé. A jogot és egyszersmind a joggal foglalkozókat is, elsősorban az ügyvédeket meggyűlöltetik a néppel. Valóban meg kellene szívlelnünk a Biblia tanítását, hogy: „*A te beszéded legyen úgy, úgy, nem, nem, mert ami azonfelül vagy, a gonosztól vagy*“.

2. Csak egészen röviden érintem a jog elhajlását az élettől a *bírászkodás és a közigazgatás körében*. Nem azért foglalkozom ezzel a tárggyal csak futólagosan, mert nem tulajdonítok neki nagy jelentőséget, hanem azért, mert az élet és az igazságszolgáltatás, úgyszintén a közigazgatás közötti szakadékot egyetlen szóval ki tudom fejezni, amely ennek a jelenségnek egészét megmagyarázza és egyúttal ennek a jelenségnek minden súlyos következményét is feltárja. Ez az egyetlen szó a *bürokrácia*. Az életet szolgáló bírászkodás és közigazgatás az, amit kívánunk, ami nélkül társadalmi, állami rendet elképzelni nem tudunk; az élettől magát függetlenítő, külön életet élő, öncélú, az élet fölé kerekedni akaró, az életet bilincsekbe kötni igyekvő bírászkodás és közigazgatás az, amit gyűlölünk! A bírászkodás és közigazgatás, ha eltávozik az élettől és léleknélküli üres bürokráciává válik, létezésének jogosultságát szünteti meg.

3. A *jogszabályalkotás* két irányban térhet el az élettől: *mennyiségileg és minőségileg*.

A római jognak az a tétele, hogy *juris ignorantia cuique*

¹⁶⁾ Rationale of Judicial Evidence. VIII. k. III. feje. 4. §.

¹⁷⁾ The History of the British Civilisation. London. 1928. I. k. 329. l.

nocet, bizonyára azon a feltevésen alapszik, hogy a jogot mindenki megismerheti, ennél fogva mindenkitől elvárhatjuk, hogy a jogot ismerje. Ez a feltevés helyes lehetett addig, amíg a jogszabályok tömege valóban áttekinthető és megtanulható volt. A jogélet kezdetén nem is lehetett másképpen, hogy a jogot mindenki ismerje, mert hiszen a kezdetleges jog szokásjog volt, a szokásjog léttani eleme, hogy azzal élnek, tehát ismerik is. *Aristoteles* említi, hogy az erdőntúli nép az agathyrsoi versekbe foglalja jogát és énekben, szájról-szájra, nemzedékről-nemzedékre szállítja át.¹⁸⁾ *Hajnik Imre* egyetemes európai jogtörténelmében olvassuk,¹⁹⁾ hogy a germán törzsek vándorlásaik idejében, amikor a jogról feljegyzéseket még nem készítettek, úgy biztosították a jog ismeretét, hogy népgyűléseikben a jogtudó öregek a versekbe foglalt jogszabályokat elszavalták. Valami ilyenféle példaadás lebeghetett a derék *Szentpáli Nagy Ferenc* előtt is, amikor a Hármaskönyv jogszabályait közönséges magyar versekbe foglalva kiadta.²⁰⁾ Ebből a példaadásból reményt meríthetünk még arra is, hogy a pénzügyminisztérium valamelyik költői hajlamú fogalmazója ékes disztichonokba fogja foglalni a gazdaadóssági rendeleteket,²¹⁾ vagy pedig a Nemzeti Bank valamelyik lírikusa petrarkai szonettekbe fogja átültetni a devizagazdálkodás jogszabályait. Sajnos az efféle lírai hangulatok már régen megszűntek. Már *Cicero*²²⁾ panaszkodik, hogy amíg régebben a tizenkét táblás törvényeket a gyermekek az iskolában tanulták, addig az ő korában még a jogászok sem ismerik kellően a jogot.

Nem kell bővebben fejtegetnem, hogy a jog ismerete és ezzel együtt az életről összeforrtága fordított arányban áll a jogszabályok tömegével. A jogszabályok tömegének állandó és mértéktelen szaporodása valóban rettenetes csapás. Mind hangsúlyosabban, mind gyakrabban hallik a vészkiáltás: *obruimur legibus!* Soka — nem alaptalanul — az állami és a társadalmi rend csődjét látják benne. Csak a legnagyobb önmérsékléssel tudunk ennek a rettenetes csapásnak valamiképen gátat vetni. Én magam, szerény munkakörömben, legfőbb hivatásomnak tartom a jogszabály-nemalkotást.

¹⁸⁾ William A. Robson említi ezt az adatot a: *Civilisation and the Growth of Law* című munkájában (London. 1935.), az 59. lapon. Az agathyrsoi a Soltész—Szinnyei-féle görög magyar szótár szerint Sarmatiában lakozó Scythia nép.

¹⁹⁾ Egyetemes európai jogtörténet. Budapest, 1896. 66—67. l.

²⁰⁾ Werbőczy István Törvénykönyvének Compendiuma, közönséges magyar versekbe foglalva. Kolozsvárott, 1701. és 1798.

²¹⁾ A gondolat nem esik a lehetőség határain kívül; közkezen forog a rendeleteknek egy népszerű félhivatalos kiadása, amelyet közönségesen „János bácsi“-nak neveznek.

²²⁾ Cicero: *De legibus*. II. könyv, XXIII. caput.

Minőség szempontjából a jogszabályalkotás két végletbe eséssel távolodhatik el az élettől. Az egyik véglet a *rendszer-
lenség*, a másik véglet a *túlzott rendszerezés*.

A rendszer alkati eleme a jognak. Rendszer nélkül a jogszabályok nagy birodalma olyan, mint egy óriási zsidvásár, amelyben az ország összes mezőgazdasági, ipari, művészi, tudományos termelvényei tövel-heggyel, hegyén-hátán, össze-vissza hevernek. Ki tudna kiigazodni ilyen vásárban! Hogyan tudná megtalálni a vevő az árut, az áru a vevőjét, ha csak nem véletlenségből.

Addig, amíg a jogszabályok száma kevés, a rendszernek nincs nagy jelentősége. A kevésszámú és különben is a szokásjogban gyökerező jogszabályokat úgy, mint egy hetivásárt könnyű áttekinteni, abban az eligazodás még nem nehéz. Mihelyt azonban a jogszabályok területe megnövekedik, a rendszerezés jelentősége is emelkedik. A *zsidó jog*, a talmudi jog a részleteket összefogó elveknek, a jog továbbfejlesztését irányító magasabb szempontoknak, az újat a régiből kifejtő történelmi érzéknek hiányában az írástudók üres, lélektelen betűtudományává lett és szétesett. A *római jog* a kellő időben belevitt rendszerezés és rendszeres továbbfejlesztés következtében az egész művelt világnak már több, mint kétezred éve mintajoga.

A másik véglet a *túlzott rendszerezés*. Ez a hiba vitte a német jogot a XVIII. és a XIX. században a Begriffsjurisprudenz hinárába. A *túlzott rendszerezésből*, az *abstractio-k világából* kiemelkedés a mai német jogászságnak a legfőbb törekvése. „Eines der Hauptziele der Rechtsreform lässt sich in einem Wort aussprechen: es gilt, die Volksverbundenheit der Rechtsordnung wiederherzustellen.“²³⁾

A magyar jog, mint történelmi fejlemény, szerencsésen elkerülte mind a két végletet. Nem hullott széjjel rendszernélküli esetjoggá, de nem vált a priori felállított elméleti tételekből levezetett puszta logikai rendszervilággá sem. Két olyan mozzanat volt a magyar jog fejlődésében, amely az említett két végletet érintette. Az egyik mozzanat a Hármaskönyvet megelőző idők zürzavaros állapota volt, amelyről a Hármaskönyv approbatiójában azt olvassuk, hogy: Cum enim jura ipsa, nulla scripturae firmitate fulcirentur, ... omnes judicandi rationes turpissime confundebantur“, és amelyről maga Werbőczy is a prologusában azt írja, hogy: leges, ac hujus regni sanctiones densissimis tenebris, et caligine obrutae sunt“. Nem kell teljesen szóserint venni ezeket a kijelentéseket, mert bizonyára túlzás van abban,

²³⁾ Ezzel a mondattal kezdődik Hans-Otto de Boor érdekes tanulmánya: Die Methode des englischen Rechts und die deutsche Rechtsreform. Berlin, 1934.

hogy ugyanaz a jogrendszer, amely alig 24 évvel előbb Mátyáskirály idejében még megfelelő volt az ország rendjének fenntartására, ugyanaz a jogrendszer Werbőczy idejében erre már teljesen alkalmatlanná vált; inkább megfelel a valóságnak az, hogy nem annyira a jogrendszerben volt a hiba, hanem az erős királyi hatalom hiányzott, amely a jognak és főképpen a bírói ítéleteknek érvényt tudott volna szerezni. Valószínűnek látszik az is, hogy a Hármaskönyvből idézett megállapításokban valami személyes törekvés is van abból, hogy a jogalkotó művének szükségességét indokolja. A másik végtel a múlt század végén érintkeztünk, amikor a Magyar Polgári Törvénykönyv első tervezetét megalkottuk, amely azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy a magyar élő jog helyébe egy attól idegen logikai rendszervilág lép. A XVI. század elején jogunknak szétesésétől megóvott Werbőczy Hármaskönyve, amely a magyar jogot évszázadokra megbonthatatlan szilárd egységbe foglalta, a XIX. század végén pedig az ellenkező végteltől, jelesül a magyar gondolatvilágnak idegen törvénykönyvbe sűrűsödéstől megóvott a nemzeti érzésnek a háború utáni erős fellendülése, amely a Polgári Törvénykönyv első tervezetét a magyar életnek inkább megfelelő 1928. évi tervezetbe vezette át.

A jog külső megjelenési formájában legszembetűnőbb a *szöveg*, a stílus. A szövegezés hibái rendkívüli mértékben elősegíthetik a jog eltávolodását az élettől. Vannak, akik azt hiszik, hogy a jogszabály annál jogászasabb, annál tökéletesebb, minél inkább eltávolodik a közönséges élet nyelvétől. Helytelen felfogás! Nem lehet ugyan kétségbevonni azt, hogy a jogszabályalkotásban nem nélkülözhetjük a jogi műnyelvet. A szabatosságra, a rövidségre, a tipikus esetet szem előtt tartó elvontságra, a jogrendszer egészének összhangjára irányuló törekvés, a félelem, hogy a jogszabályértelmezésnek évezredek elveivel a jogszabályalkotó gondolatának meg nem felelő következtetésekre ne jussanak, szükségképpen hozza magával a nyelvnek bizonyos mesterkéeltségét. A meghatározott tartalmat felölelő fogalmak kifejezésére szolgáló jogi műszavakat nem nélkülözhetjük, nem mellőzhetjük azt sem, hogy a kifejezéseket, a fordulatokat mindig ugyanabban az értelemben használjuk, ezzel a nyelv élénksége kell, hogy veszítsen; nem mellőzhetjük teljesen a szabatosság szempontjából az utalásokat sem, amik a jogszabály szövegének megértését nehezítik meg. A magasra szárnyaló gondolat magával ragadja a lomha ólmot, ez meg sokezerényi apró fekete-bilincseivel a rongypapírhoz láncolja a végtelen gondolatot, hogy amint Verulami Bacon írja: *jurisconsulti tamquam e vinculis articulorum sermocinantur.*²⁴⁾

²⁴⁾ De dignitate et augmentis scientiarum. 8. könyv, 3. Caput..

Sokszor kell megküzdenünk a közönséges beszéd magyar-talanságával, pongyola megszokottságaival, a kereskedelmi, ipari és bank-nyelv germanizmusaiával és újabban mindinkább szaporodó anglicizmusaival, a tudákoskodó, komolykodó bürokratikus nyelvvel és nem egyszer magával a Magyar Tudományos Akadémiával is.²⁵⁾

Ugy hiszem leghelyesebb, ha a középúton járunk. A jogszabályszovegezésnek legfőbb elvéül kell szem előtt tartani azt, hogy mennél kevésbé távolodjunk el a mindennapi élet nyelvétől, pongyolaságba azonban ne essünk.

A magyar jognyelv aránylag rövid útra tekinthet vissza, hiszen a törvényeket csak az 1832. évtől kezdve szerkesztik magyar nyelven. A magyar jogi nyelv kialakulása ez alatt az aránylag rövid idő alatt nagy haladást tett. Némi visszaesés ugyan csak a már sokszor emlegetett multszázadvégi Polgári Törvénykönyv tervezetével kapcsolatosan mutatkozik, mert ezzel kapcsolatosan mintha jogszabályaink nyelve általában nehezkesebbé, mesterkéltébbé lett volna. A legújabb évtizedeken ismét mutatkozik javulás, főképpen *Tóry* Gusztáv, *Ladik* Gusztáv, *Térly* Gyula és *Szászy* Béla törvényszerkesztési működése folytán. Ha legújában ismét merülnek fel panaszok a jogszabályalkotás nyelve miatt, ezeket nem kismértékben annak a nehézségnek a számlájára kell írni, amelyek a szabályozandó anyag összekuszáltságában, nehézségében rejlik. Mert hiszen ki vonná kétségbe, hogy p. o. a társadalombiztosítási jog, a gazdaadóssági jog, a devizagazdálkodási jog vagy a jelzálogjog bonyolult helyzetét ugyanazzal a könnyen érthető és mégis szabatos nyelvvel lehessen megszövegezni, mint amelyen az utcán, vagy társaságban beszélünk, vagy amelyen novellát írunk.

4. A *jogtudomány* feladata a pozitív jog körében a jogszabályok összeszedése, ismertetése, tartalmuk kifejtése, a jogszabályoknak egyes jogintézmények köré tömörítése, az egyes jog-

²⁵⁾ Különösnek hangzik, hogy a Magyar Tudományos Akadémiával vitába keveredhetünk ezen a téren. Pedig vannak vitáink. Így példának okáért nem tudjuk helyesnek elfogadni az Akadémiának azt az álláspontját, hogy a nemesi előneveket nagy kezdőbetűvel írjuk. Abba sem tudunk belenyugodni, hogy a „vizsga“ szót ki-küszöböljük s helyette a „vizsgálat“ szót használjuk. Lehet, hogy a „vizsga“ helytelen képzésű szó, de az életben meggyökeresedett, amint sok más helytelen képzésű szó. A „vizsgálat“ más, mint a „vizsga“; nem mondhatjuk, hogy a jelölt „vizsgálatot tesz“, vagy vizsgálatot ismétel. Legutóbb is egyes iskolai törvényjavaslatok szövegezése során erősen küszködtünk a „vizsga“ szó kiüldözése miatt. Kénytelenek voltunk efféle szokatlan fordulatokat alkalmazni: a vizsgálatot kiállotta (a helyett, hogy: „a vizsgát letette“), a vizsgálatra újra kell „jelentkeznie“ (a helyett, hogy: a vizsgát meg kell ismételnie), etc. etc.

intézmények összehasonlítása, az egyes jogintézmények közös szabályainak megállapítása, a jogintézményeket átfogó elvek kutatása, az egész jogrendszerben érvényesülő átfogó gondolatok kiválasztása és a jogrendszernek ezeken az alap gondolatokon való továbbépítése. A jogtudomány ezt az imént vázolt feladatot akkor látja el kellően, ha állandó érintkezésben marad az élettel. A jogtudomány főképen négy hiba folytán térhet el az élettől.

a) Azzal, ha jogszabályoknak léleknélküli pusztá recitátora. Arra az úgynevezett tudományra, amelyet a léleknélküli, unalmas tankönyvek, az üres parafrázisokban kimerülő kommentárok, vagy akár egyetemi katedráról elhangzó ilyen előadások nyújtanak, az életnek nincs szüksége. Az efféle írásművek pusztán üzleti célt szolgálnak, a katedrán pedig azzá válnak, amivé a hivatalokban a bürokrácia, vagyis az előadási félórának léleknélküli üres kitöltésévé. b) Eltávolodhatik a jogtudomány az élettől azzal, ha a már előbb említett Begriffsjurisprudenz hinárába süllyed. c) Eltávolodhatik azzal, ha a tételes jogot átvezei életnélküli észjogi vagy természetjogi tételekbe. d) Ha az esetjog, a kazuisztika bozótjába keveredik. Nem időzöm hosszasan ennél a tárgynál, a jogi oktatás reformja tárgyában tartott értekezletek során alkalmam volt kifejtetni,²⁶⁾ hogy az igazságszolgáltatás szempontjából milyennek képzem el és milyennek kívánom a jognak nemcsak az egyetemi tanítását, de a tudományos művelését is.

V. Végmentem példákkal mindazokon az esettípusokon, amelyekben a jog az élettől elszakad. Azt hiszem, hogy már csupán az eseteknek pusztá megvilágításával legalább is érintetem azokat a veszélyeket, amelyek a jognak az élettől elhajlásában vagy elszakadásában jelentkeznek. A jog a szabályozandó eseteket az életből meríti. Természetes, hogy az életből merített viszonyokat — amint mondani szoktuk, az életviszonyokat — az élet követelményeinek megfelelően kell rendezni. A jog nem állhat útjában az életnek, nem fordíthatja meg az életet, legfeljebb medret építhet neki. A mérnök szabályozhatta a Tiszát azzal, hogy medret épített neki, de azt nem tehetette meg, hogy a Tisza Titeltől Kőrösmező felé folyjék. A jog sem fordíthatja meg az élet útját, csupán medret szabhat neki és a mederben tarthatja. A népnek éreznie kell, hogy a jog megfelel az ő életének, éreznie kell, hogy a jog az ő mindennapi életének támasza, védője, ennél fogva ragaszkodnia kell ahhoz, szeretnie kell azt úgy, amint a vallását, az anyanyelvét, a kultúráját. Mihelyt a jog elhajlik, elszakad az élettől, közöny, nevetség, sőt

²⁶⁾ Az igazságügyi igazgatás és bíraskodás kívánalmái. Magyar Felsőoktatás. Budapest, 1937.

gyűlölet tárgya lesz. Az ilyen jog vagy lassan, közönyösség folytán hervad el (*desuetudo*), vagy ha a mögötte álló hatalom mégis érvényre kívánja juttatni, *forradalomra* vezet. Mind a kettő: akár a jognak a lassú ellanyhulása, akár a forradalom, a jogeszmé sérelme.

A magyar jog, mint történelmi fejlemény, az élet szükségleteiből fakadt, a gyakorlatban, az élet kövein csiszolódott, az élet joga s, legalább is fő vonásaiban, a magyar élet joga volt. Csodálatos, de igaz, hogy ez az idegen nemzetek közé ékelt kis nemzet, legalább is 1848-ig, tehát csaknem kilenc évszázadon keresztül meg tudta őrizni jogát mind a germán joggal, mind a római joggal, mind a kánon joggal szemben. Ha ennek a rendkívüli jelenségnek az okát kutatjuk, a legfőbb okát — azt hiszem — abban találjuk meg, hogy minden szálában a magyar élethez volt kötve. Amíg a magyar életet ennek az országnak a területéről kiírtani nem tudták, természetes, hogy a vele összeforrott jogot sem tudták állandóan vagy hosszú időre kiszorítani. Ez az összeforrttsága az étellel biztosítja a magyar jog fennmaradását mindaddig, amíg ebben az országban magyar élet van, de egyúttal a jognak az étellel való ez az összeforrttsága támogatja, erősíti a magyar életet és biztosítja annak a fennmaradását is. Mindnyájunknak tehát, akik a jogot akár a jogszabályalkotás, akár a jogalkalmazás, akár a jogtudomány terén műveljük, őseinktől örökölt szent kötelességünk, hogy jogunkat az étellel, mégpedig a magyar étellel való összeforrttságában megtartsuk és az élet, mégpedig a magyar élet erősítésére fejleszük tovább.

JOGALKOTÁS.

Uj jogszabályok.

A budapesti Nemzetközi Vásáron közszemlére kiállított szabadalmazható találmányok, minták és védjegyek a 603/1938. Ip. M. rendelet értelmében az 1911. évi XI. t.-c. 1. §-ában biztosított időleges oltalmat igényelhetik (B. K. 34. sz.).

A marhaleveleken a tulajdonjog átruházása tárgyában 1938. évi március hó 1-én életbelépett 19.291/1938. IV/C. 2. számú F. M. rendelet. (B. K. 38. szám.)

Az 1928. évi XIX. t.-c. végrehajtása tárgyában kiadott 100.000/1932. F. M. sz. rendelet 16. §-a 8. bekezdésében foglalt az a rendelkezés, hogy a marhaleveleken a tulajdonjogot a szerző köteles saját nevére átíratni, az új rendelet értelmében olyképp változik meg, hogy a marhalevéllal már ellátott állat tulajdoni átruházása esetén az *eladó*